

(1980.), nagradu „Božidar Adžija“ (1981.), državno odlikovanje Republike Ukrajine za zasluge u razvitku hrvatske ukrajinistike (2008.), Red Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića (2012.). Zadnju je nagradu, Povelju Stjepana Ivšića, koja nosi ime profesora pod čijim je okriljem prije sedamdeset godina započela znanstvenu i sveučilišnu karijeru, dobila pola godine prije smrti na Sedmome hrvatskome slavištičkom kongresu održanu od 25. do 28. rujna 2019. u Šibeniku.

Akademkinja Antica Menac pripada svestranim znanstvenicima staroga kova, široko obrazovanom i dobro upućenom naraštaju hrvatskih jezikoslovaca druge polovice 20. i prvih dvaju desetljeća 21. stoljeća. Krasila ju je sustavnost, ozbiljnost, organiziranost i temeljitost u znanstvenim istraživanjima, a uljudnost, suptilnost i odmjerjenost u akademskoj komunikaciji te ljubaznost, pažljivost i srdačnost u osobnoj komunikaciji. Ostavila je snažan i trajan pečat u hrvatskome i slavenskome jezikoslovlju koji će malo tko uspjeti nadmašiti.

Bernardina Petrović

U SPOMEN JOSIPU MATEŠIĆU

(4. rujna 1927. – 25. ožujka 2020.)

 osip Matešić rodio se 4. rujna 1927. g. u Kaptolu kod Požege u Slavoniji kao drugo dijete seoske obitelji. Pohađao je klasičnu gimnaziju u Zagrebu. Nakon mature studirao je slavistiku na Sveučilištu u Zagrebu gdje su mu profesori bili istaknuti hrvatski filolozi Josip Hamm, Antun Barac, Josip Badalić, Mate Hraste, Stjepan Ivšić. Godine 1953. završio je studij s najvišom ocjenom, a već 1954. primljen je na matični fakultet kao asistent. Sljedeće je godine provodio na različitim studijskim boravcima u Zapadnoj Njemačkoj. Od 1957. do 1959. studirao je slavistiku, istočnoeuropsku povijest i germanistiku kao stipendist na sveučilištima u Münsteru i Erlangenu, a profesori su mu bili Dietrich Gerhardt, Wilhelm Lettenbauer, Jost Trier i Hans von Rimscha. Školske godine 1958./1959. predavao je južnu slavistiku kao honorarni predavač u Erlangenu gdje je 1959. g. doktorirao s temom Erlangenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pjesama (Die Erlanger serbokroatische Liederhandschrift). Doktorat je objavljen 1959. u Münchenskoj izdavačkoj kući Kubon & Sagner. Nakon povratka na Sveučilište u Zagrebu 1962. napreduje u zvanje docenta.

Od 1963. do 1967. lektor je na slavistici Sveučilišta u Gießenu gdje je radio na Povratnom/odostražnjem rječniku srpskohrvatskoga jezika (Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen) koji je u cijelosti akcentuiran. Taj dvotomni rječnik, objav-

ljen 1965. (svezak 1.) i 1967. (svezak 2.) u uglednoj izdavačkoj kući Harrassowitz (Wiesbaden) zapravo je pripremi rad za habilitaciju iz akcentologije. Josip Matešić prelazi na Sveučilište u švicarskom Fribourgu gdje habilitira s temom Akcent u riječi(ma) srpskohrvatskoga književnog jezika (*Der Wortakzent in der serbokratischen Schriftsprache*). Rad je objavio 1970. u Heidelbergu (u izdavačkoj kući Winter).

Krajem 1969. Josip Matešić primljen je na katedru za slavensku filologiju Sveučilišta u Mannheimu koja se tek ustrojava. Bivša Ekonomska viša škola (*Wirtschaftshochschule*) u Mannheimu 1967. stekla je status sveučilišta i tako postala jedno od

najmlađih njemačkih sveučilišta. Matešićev prethodnik Harald Jaksche preuzeo je zahtjevan zadatak – ustrojiti slavistiku u Mannheimu. No dugotrajni proces ustrojavanja (izrađivanje studijskih programa, otvaranje radnih mjesta te osnivanje i ustrojavanje knjižnice) najprisnije je povezan s imenom Josipa Matešića. Odluka o Matešićevu zapošljavanju pala je u vrijeme politike nove otvorenosti i približavanja socijalističkim zemljama istočne Europe te priznavanja poslijeratnih granica od strane Zapadne Njemačke. Jugoslavija, jedina socijalistička država koja je imala ugovor za radnike na privremenom radu u Njemačkoj, bila je privlačna otvorenošću i slobodom putovanja. Bratimljeni su gradovi pa čak i zemlje, Baden-Württemberg i tadašnja Republika Bosna i Hercegovina. Suradivalo je Sveučilište u Mannheimu s Univerzitetom u Sarajevu, a suradnju su Josip Matešić i oba rektorata razvijali vrlo živo. Ta suradnja (koju je obustavilo Sveučilište u Mannheimu nedugo nakon rata) uzela je maha kroz snažnu studentsku i akademsku razmjenu, stvarajući temelj i dugogodišnjim prijateljstvima. Bila je interdisciplinarno koncipirana, što se odrazilo na simpozijima u kojima su sudjelovali, uz slaviste i germaniste, filozofi, ekonomisti i politolozi. Književne večeri i gostovanja poznatih pisaca (Vesna Parun, Antun Šoljan, Vjačeslav Kuprijanov) i znanstvenika (Zdenko Lešić, Ante Stamać, Ivo Frangeš, Zdenko Škreb, Radoslav Katičić, László Hadrovics, István Nyomárkay, Valerij Mokienko, Jože Toporišič, Renate Lachmann, Wolf Schmid i mnogi drugi) pridonosili su upoznavanju književnosti i drugih znanstvenih kultura, produbljenom razumijevanju kultura i međuljudskim odnosima. Važnu je ulogu u upriličavanju tih susreta odigrao, osim Josipa Matešića, i tadašnji asistent Walter Kroll. Josip se Matešić zalagao za ostvarivanje i produbljivanje znanstvenih i kulturnih kontakata s istočnom i južnoistočnom Europom. Osnivanjem ogranka Društva za južnoistočnu

Europu (Südosteuropa-Gesellschaft) Mannheim-Heidelberg, razvijalo se u javnosti pokrajine Rhein-Neckar ne samo zanimanje za južnoslavenske teme, već i romanističke i brojne druge iz južnoistočne Europe. Ni rusistiku Matešić nije izgubio iz vida; njegovao je bliske kontakte s raznim ruskim sveučilištima koje je osnaživao putovanjima i pozivima na gostovanja. No i druge kontakte Sveučilišta u Mannheimu povezivao je sa slavistikom, primjerice, s Kanadom (Waterloo), Velikom Britanijom (Swansea) ili Australijom. Uspijevao je povezivati institucijske dodire s nastavnim planom slavistike i pronalaziti stvaralačka rješenja za suradnju.

Jezgra je Slavenskog seminara u Mannheimu bila rusistika (isprva za gimnazijsko nastavničko zanimanje, poslije i za *magistra artium*), ali uskoro, uz potporu novih suradnika, uspio je Josip Matešić uvesti kao studijski predmet i drugi južnoslavenski jezik (tadašnji hrvatskosrpski/srpskohrvatski) radi postizanja zvanja *magistra artium*. Time je bila etabliрана prava slavistika. Dok su to dopuštale financije, ustrojavali su se tečajevi iz bugarskoga, češkoga, makedonskoga, poljskoga i slovenskoga jezika. Slavistika se ubrzo razvila u uspješan studij s odličnim mogućnostima za zapošljavanje te je privlačila i studente iz dalekih krajeva. Za smjer kulturne ekonomije slavistika je pružila jezične, filološke i kulturološke kompetencije. Ipak, čvrsto je usmjerenje Sveučilišta u Mannheimu prema ekonomskim studijima opetovano ugrožavalo slavistiku. Ministarstvo kulture Baden-Württemberga tražilo je 1976. ukidanje filoloških studija u Mannheimu. Široki prosvjedi uspješno su to spriječili. U prosvjede su se uključili i profesori filoloških predmeta, a Josip Matešić vrlo se djelatno zalagao za opstanak slavistike i humanističkih znanosti ne samo u tijelima akademske samouprave, već i u rektoratu i ministarstvu. Iako je slavistika u Mannheimu vrlo vješto i uspješno odgovarala na prijetnje uvodeći nove studijske smjerove, 2002. mannhemska je slavistika ukinuta. Nasuprot nižim troškovima i boljim rezultatima u Mannheimu u odnosu na druge slavistike u Tübingenu, Heidelbergu, Freiburgu i Konstanzu te inovativnim studijima, donesena je politička odluka protiv Mannheima. Gorko je bilo rješenje o zatvaranju isključivo mannhemske slavistike. Josip Matešić smatrao je to uništenjem svojega životnoga djela za koje se borio i izgrađivao ga cijeli svoj radni vijek.

Josip Matešić pripadao je naraštaju koji se smatrao znanstvenicima širokog tematskog spektra. Predavao je i objavljivao iz različitih područja jezikoslovlja i književnosti – akcentologije, dijalektologije, frazeologije, leksikologije te slavenske povijesti književnosti, prije svega južne slavistike. Njegovim znanstvenim postignućima posvećen je jubilarni zbornik koji su 1992. povodom 65. rođendana izdali W. Eismann i J. Petermann (München, Otto Sagner).

Posebnu je ljubav Josip Matešić gajio prema frazeologiji. S Wolfgangom Eismannom, svojim prvim habilitandom (kasnije profesorom u Oldenburgu i Grazu), Stefanom Rittgasserom i asistentom Jürgenom Petermannom osnovao je frazeološku školu koja je razradila i promicala vlastitu frazeološku teoriju. Time mu je uspjelo ne samo međunarodno umreživanje, već i široko promicanje tog područja u jezikoslov-

lju i drugih slavenskih jezika, ne samo hrvatskoga. Jedan od rezultata Matešićevih napora jest i osnivanje Frazeološke komisije Međunarodnog slavističkog komiteta kojoj je godinama predsjedavao.

Valja istaknuti i projekte u kojima je 25 godina, s velikim brojem suradnika i uz veliku financijsku potporu, izradio četiri rječnika koja su naišla na vrlo dobar odjek u međunarodnoj struci. Jednojezični Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (Zagreb, 1982., ŠK), u kojemu su navedeni brojni izvori iz književnosti i publicistike, davao je poticaj i drugim frazeološkim leksikografskim radovima iz hrvatskoga jezika. Taj je rječnik postavio i temelj dvojezičnom Hrvatsko-njemačkom frazeološkom rječniku (suautorstvo s R. Hansen, J. Petermann i S. Rittgasser, Zagreb, 1988., MH) u kojemu su njemačke istovrjednice u središtu pozornosti. Godine 1995. objavljen je Rusko-njemački frazeološki rječnik (Russisch-deutsches phraseologisches Wörterbuch) u redakciji Josipa Matešića (Leipzig, Langenscheid, autori J. Petermann, T. Bill, R. Hansen-Kokoruš) kojemu je prethodila duga i složena suradnja s moskovskom izdavačkom kućom Russkij jazyk. U rad na rječniku uključio se i frazeolog Alexander Bierich. (Habilitirao je kod Josipa Matešića i danas je profesor u Trieru.)

Vrlo opširni Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik / Deutsch-kroatisches Universalwörterbuch (suautorstvo s R. Hansen-Kokoruš, Z. Pečur-Medinger i M. Znikom) obuhvaća 120.000 natuknica. Nakon 18 godina složenoga i mukotrpnoga rada objavljen je 2005. u Zagrebu (Globus). Financirali su ga, između ostalog, Baden-Württemberg i Republika Hrvatska u sklopu bilateralnog ugovora. Nastao je u suradnji s Institutom za hrvatski jezik i brojnim stručnjacima iz najrazličitijih područja te mnogima sa Slavenkog seminara. Danas se smatra standardnim djelom hrvatskoga jezika. Kao visoko priznanje svojega zalaganja za hrvatski jezik i književnost Josip Matešić 1988. primljen je u JAZU (danas HAZU) kao izvanredni član. Član je Kraljevskog društva za znanost i književnost u Göteborgu.

Josip Matešić ustrojio je Slavenski seminar čija je jaka strana, usprkos relativno malom broju studenata, bila osobno, skoro obiteljsko ozračje, čime se učvrstilo zajedništvo nastavnika i studenata. On je zračio srdačnošću, odlikovao se razumijevanjem i kolegijalnošću te povezivao akademski i osobni rad. Uz svoj hrvatski zavičaj, koji je posjećivao dok je mogao putovati, Josip Matešić u Njemačkoj je, u kraju Bergstraße, našao drugu domovinu. Oženio se Njemicom i osnovao obitelj s troje djece (Mirela, Katarina i Andreas). Suočen s teškim udarcem sudbine – Mirela, studentica teatrologije u Berlinu, Gießenu i Sarajevu, smrtno je stradala – morao je izgraditi novu životnu hrabrost. U mirovini je našao više vremena za sebe i uživao u četvero unučadi.

Josip Matešić umro je 25. ožujka 2020. u 93. godini života u svome domu u Hirschbergu.

Renate Hansen-Kokoruš